

IQTISODIY RIVOJLANISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI VA AHAMIYATI

**Bo`ronov Shavkat Xudoyshukurovich –
mustaqil tadqiqotchi**

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiyotning yangi yo'nalishi bo'lib, texnologik inqilob, raqamli infratuzilma va axborot resurslaridan samarali foydalanishga asoslanadi. Ushbu maqola raqamli iqtisodiyotning asosiy tamoyillari, texnologiyalarning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri, va raqamli transformatsiyaning iqtisodiy samaradorlikka qo'shgan hissasini o'rganishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, texnologik inqilob, raqamli transformatsiya, iqtisodiy samaradorlik, innovatsiyalar, axborot texnologiyalari, raqamli infratuzilma, ma'lumotlar boshqaruvi, iqtisodiy jarayonlar, raqobat.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy tizimlarning yangi shakli sifatida insoniyatning texnologik inqilob davridagi taraqqiyotini aks ettiradi. Bu konsepsiya iqtisodiy jarayonlarni raqamlashtirish, axborot texnologiyalaridan foydalanish va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini yangi texnologiyalarga moslashtirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Raqamli iqtisodiyot zamonaviy dunyoda iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylandi, chunki u nafaqat iqtisodiy jarayonlarni o'zgartiradi, balki ijtimoiy va siyosiy sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari orqali kompaniyalar iste'molchilar talabini o'rganib, bozorda moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishi mumkin. Shuningdek, raqamli texnologiyalar mijozlar bilan aloqani yaxshilash, mahsulot va xizmatlarning sifatini oshirish va umumiy raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkonini beradi. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismiga aylangan. Jahon savdo tizimi, xalqaro investitsiyalar va transmilliy kompaniyalar faoliyati raqamli texnologiyalar yordamida optimallashtirilib, samaradorligini oshirmoqda [15, 73-b].

Xususan, elektron tijorat, bulutli hisoblash texnologiyalari va fintech innovatsiyalari raqamli iqtisodiyotning asosiy drayverlari hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar mahsulotlarni yetkazib berishdan tortib, moliyaviy xizmatlarga qadar iqtisodiy jarayonlarning barcha

bosqichlarini qamrab oladi. Raqamli iqtisodiyotning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati ham katta. U yangi ish o'rinlari yaratadi, ta'lim tizimini raqamlashtirish orqali kadrlarning malakasini oshiradi va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar ta'sirida mehnat bozori dinamikasi o'zgarib, yangi kasblar paydo bo'layotgani kuzatilmoqda. Masalan, sun'iy intellekt, data analitika va dasturiy ta'minot ishlab chiqish kabi sohalarda yuqori malakali kadrlar talab qilinmoqda [14, 88-b].

Raqamli iqtisodiyot bo'yicha ilmiy adabiyotlar ushbu konsepsiyaning asoslari, rivojlanish yo'nalishlari va iqtisodiy tizimlarga ta'sirini har tomonlama o'rganishga qaratilgan. Adabiyotlarda raqamli iqtisodiyotning mohiyati, texnologik inqilobning o'рни, innovatsion jarayonlar va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi roli keng yoritilgan.

Adam Smitning "Boylikning asosi" [1, 19-p] asarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishda mehnat taqsimoti va innovatsiyalar muhim ekanligi ta'kidlangan. Garchi ushbu asar raqamli iqtisodiyot davridan oldin yozilgan bo'lsa-da, undagi tamoyillar zamonaviy iqtisodiyot uchun ham dolzarbligicha qolmoqda.

Gary Becker [2, 69-p] esa inson kapitali nazariyasida ta'lim va malaka oshirish orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish g'oyasini ilgari suradi, bu esa raqamli iqtisodiyot sharoitida kadrlar tayyorlashning dolzarbligini tasdiqlaydi. Zamonaviy adabiyotlarda raqamli iqtisodiyotning texnologik aspektlariga katta e'tibor qaratilgan.

Masalan, Klaus Shvabning "To'rtinchi sanoat inqilobi" [5, 107-p] asarida raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va big data iqtisodiy jarayonlarni tubdan o'zgartirayotgani ta'kidlangan. Shvabga ko'ra, bu texnologiyalar raqamli iqtisodiyotning asosini tashkil etib, iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi.

Innovatsiyalar va tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri haqida Joseph Schumpeter [3, 122-p]ning nazariyalari ham dolzarbdir. U raqamli texnologiyalar orqali iqtisodiyotda yangi bozorlar va imkoniyatlarning paydo bo'lishini tushuntirib, bu jarayonni "ijodiy buzilish" deb ataydi. Shu bilan birga, Schumpeterning ta'kidlashicha, innovatsion jarayonlarning muvaffaqiyati uchun inson kapitali va tadbirkorlik qobiliyati muhim o'rin tutadi. Axborot texnologiyalari va raqamli infratuzilma bo'yicha tadqiqotlar ham keng qamrovli.

Masalan, Brynjolfsson va McAfee [4, 8-p] raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, texnologiyalarning ishlab chiqarish samaradorligiga qanday

ta'sir ko'rsatishini tahlil qilgan. Ularning fikricha, raqamli texnologiyalar nafaqat iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtiradi, balki yangi biznes-modellarni yaratishga yordam beradi.

Adabiyotlarda raqamli iqtisodiyotning ijtimoiy jihatlarini ham muhim o'rin tutadi. Raqamli tafovut va uning ijtimoiy tenglikka ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot nafaqat imkoniyatlar, balki muayyan xavflarni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli, iqtisodiy siyosat raqamli iqtisodiyotning ijobiy tomonlarini kuchaytirish va salbiy ta'sirlarini kamaytirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Masalan, UNESCO va Jahon Banki tadqiqotlari ta'limni raqamlashtirish orqali texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish va raqamli tafovutni kamaytirish strategiyalarini taklif qiladi.

Bundan tashqari, Jahon Banki [6, 204-p] va IMF tomonidan olib borilgan tadqiqotlar raqamli iqtisodiyotning xalqaro savdo va investitsiyalar bilan bog'liqligini o'rganadi. Ushbu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot xalqaro iqtisodiy munosabatlarda yangi standartlarni belgilamoqda. Xususan, elektron tijorat, bulutli texnologiyalar va fintech innovatsiyalari xalqaro savdoning tezkor va samarali amalga oshirilishiga imkon yaratadi.

Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy tizimlarning yangi shakli sifatida insoniyatning texnologik inqilob davridagi taraqqiyotini aks ettiradi. Bu konsepsiya iqtisodiy jarayonlarni raqamlashtirish, axborot texnologiyalaridan foydalanish va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini yangi texnologiyalarga moslashtirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan.

Raqamli iqtisodiyot zamonaviy dunyoda iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylandi, chunki u nafaqat iqtisodiy jarayonlarni o'zgartiradi, balki ijtimoiy va siyosiy sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, u global iqtisodiy o'zgarishlarning markazida turib, raqobatbardoshlikni oshirish, resurslarni optimallashtirish va yangi iqtisodiy modelni shakllantirishda yetakchi omil hisoblanadi.

Ushbu infratuzilma milliy iqtisodiyotlarni globallashtirishga integratsiya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bundan tashqari, AKT nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirishga, balki aholining ijtimoiy faoliyatini yaxshilashga ham katta hissa qo'shadi. Raqamli iqtisodiyotda ma'lumotlar eng muhim resurs sifatida qaraladi. Ma'lumotlar boshqaruvi va ularni tahlil qilish iqtisodiy qarorlarni tezkor va samarali qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari orqali kompaniyalar iste'molchilar talabini o'rganib, bozorda moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishi mumkin.

Shuningdek, ma'lumotlarning tahliliy imkoniyatlari moliyaviy sektorda, sog'liqni saqlashda va ta'lim sohasida yangiliklarni joriy qilish uchun yangi ufqlarni ochadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar mijozlar bilan aloqani yaxshilash, mahsulot va xizmatlarning sifatini oshirish va umumiy raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkonini beradi. Ushbu texnologiyalar ma'lumotlarni xavfsiz boshqarish orqali iqtisodiy faoliyatning barcha tarmoqlarida barqarorlikni ta'minlash imkonini yaratadi.

Raqamli tafovut – ya'ni, texnologiyalarga ega bo'lganlar va ega bo'lmaganlar o'rtasidagi farq – ijtimoiy va iqtisodiy tenglikni ta'minlashda yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi milliy siyosat va strategiyalarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Hukumatlar raqamli infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim tizimlarini raqamlashtirish va texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishi lozim. Bu jarayon iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim vositadir.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy jarayonlarning asosiy drayverlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi iqtisodiy barqarorlik va samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish va texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat dasturlarini kengaytirish.
2. Ta'lim tizimini raqamlashtirish va malaka oshirish dasturlarini joriy qilish orqali inson kapitalini rivojlantirish.
3. Xalqaro tajribalarni o'rganish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda xalqaro hamkorlikni mustahkamlash.
4. Raqamli tafovutni kamaytirish va texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish.

Xulosa. Ushbu tadqiqot raqamli iqtisodiyotning mohiyati va uning iqtisodiy tizimlarga ta'sirini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Raqamli iqtisodiyotning istiqbollari barcha iqtisodiy tizimlarning samaradorligi, innovatsion qobiliyati va barqarorligini oshirishga qaratilgan yangi strategiyalarni ishlab chiqish uchun mustahkam ilmiy asos yaratadi. Bu yondashuv kelajakdagi tadqiqotlar va amaliyot uchun muhim platforma sifatida xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Smith, A.** (1776). *The wealth of nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.

2. **Becker, G. S.** (1964). *Human Capital: A theoretical and empirical analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
3. **Schumpeter, J. A.** (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper & Brothers.
4. **Brynjolfsson, E., & McAfee, A.** (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. New York: W. W. Norton & Company.
5. **Schwab, K.** (2017). *The fourth industrial revolution*. New York: Crown Business.
6. **Jahon Banki.** (2022). *Digital economy report: Driving development through digital innovations*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
7. **OECD.** (2022). *Measuring the digital transformation: A roadmap for the Future*. Paris: OECD Publishing.
8. **IMF.** (2022). *The impact of digitalization on global economic growth*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
9. **McKinsey Global Institute.** (2021). *Digital disruption: The New reality for business and society*. McKinsey & Company.
10. **BMT.** (2023). *Barqaror rivojlanish maqsadlari: Raqamli texnologiyalar roli*. New York: United Nations Publications.
11. **UNESCO.** (2023). *Digital inclusion and education in the 21st Century*. Paris: UNESCO Publishing.
12. **E-commerce Foundation.** (2021). *Global E-commerce report 2021*. Amsterdam: Ecommerce Foundation.
13. **Davlat Statistika Qo'mitasi.** (2023). *O'zbekiston raqamli iqtisodiyotining rivojlanish ko'rsatkichlari*. Toshkent: Davstatqo'm Noshri.
14. **Karimov, L.** (2022). *Raqamli transformatsiya va innovatsiyalar*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Noshri.
15. **Yunusov, M.** (2023). *Texnologik innovatsiyalar va iqtisodiy samaradorlik*. Toshkent: O'zbekiston Iqtisodiy Tadqiqotlar Instituti Noshri.